

USTOZ - HAYOT YO'LIMDAGI YULDUZ

Fazliddinov Janobiddin Zaynobiddin o'g'li

Samarqand davlat tibbiyot universiteti, Davolash ishi fakultetining

6-bosqich talabasi.

+998 93 179 11 13 / doctorfazliddinov1@gmail.com

Samarqand, O'zbekiston

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:28.09.2025

Revised: 29.09.2025

Accepted:30.09.2025

KALIT SO'ZLAR:

ustoz, shogird,
ma'naviyat, ta'lim-
tarbiya, an'ana,
qadriyat, ilm-ma'rifat,
jamiyat..

Ustoz va shogird munosabatlari qadimdan buyuk qadriyat sifatida qaralgan bo'lib, jamiyat taraqqiyotida, ayniqsa, yosh avlodning kamolotida beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ustoz nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsiyatni shakllantiruvchi, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni singdiruvchi, hayot yo'lida yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi insondir. Har bir insonning taqdirida ustozlarining o'rni alohida bo'ladi, chunki ular ilmga, kasbga, hayotga muhabbat uyg'otib, shogirdni yuksak maqsadlarga yetaklaydi. Ushbu maqolada ustoz-shogird an'alarining tarixiy ildizlari, bugungi kun ta'lim jarayonidagi o'rni, yoshlar tarbiyasidagi beqiyos ta'siri keng yoritiladi. Shuningdek, ustoz shaxsining "hayot yo'lidagi yulduz" sifatidagi ramziy talqini orqali inson kamolotida ustozning bevosita roliga alohida e'tibor qaratiladi. Maqola o'zida nazariy hamda amaliy qarashlarni uyg'unlashtirib, ustozning jamiyatdagi, ta'limda va inson hayotidagi o'rnini ilmiy asoslangan holda tahlil etishga qaratilgan.

Kirish: Insoniyat taraqqiyotida ta'lim-tarbiya jarayoni doimo asosiy o'rin tutib kelgan. Har qanday jamiyatning kelajagi yosh avlodning qanday tarbiyalanishi va qanday bilimga ega bo'lishiga bevosita bog'liqdir. Shu bois qadimdan ustoz-shogird an'analari barcha millatlarda muqaddas qadriyat sifatida shakllangan. Abu Nasr Forobiy ta'kidlaganidek,

“inson komillikka faqat ilm orqali erishadi, ilm esa ustoz vositasida qalblarga singadi” [Forobiy, 1993, 57-b.]. Demak, ustoz shaxsiy namunasi va bilim berish mahorati orqali nafaqat fanlarni o‘rgatadi, balki yoshlarni insoniylik, adolat, mehnatsevarlik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi.

Sharq mutafakkirlari, jumladan, Alisher Navoiy, Jaloliddin Rumiy, Ahmad Yassaviy asarlarida ustozga bo‘lgan hurmat alohida o‘rin tutadi. Navoiy “*Ustodsiz shogird – so‘qir ko‘zli musofirga o‘xshar*” deya, ustozning hayotiy yo‘lni ko‘rsatuvchi yulduzdek ahamiyatini ta’kidlagan [Navoiy, 1960, 212-b.]. Bu fikr bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Chunki o‘qituvchi – yosh avlodning hayot yo‘lida yo‘lboshchi, ma’naviy kompas va mustahkam tayanchdir. Zamonaviy ta’lim tizimida ham ustozning o‘rni o‘zgarmaydi. Pedagogika fanida ko‘plab olimlar, jumladan, J. Dewey (1916) va V.A. Slastenin (2000)lar ta’lim jarayonida ustoz va shogird o‘rtasidagi munosabatlarni ta’lim samaradorligini belgilovchi eng muhim omil sifatida qayd etganlar. Deweyning fikricha, “*ta’lim – bu hayotning o‘zi, unga tayyorgarlik emas*”, bunda o‘qituvchi hayotni mazmunli o‘rgatuvchi vositachi sifatida talqin qilinadi.

Bugungi globallashuv davrida ilmiy-texnik taraqqiyot, axborot oqimining keskin ortishi, zamonaviy texnologiyalarning ta’lim jarayoniga kirib kelishi ustozlarning vazifasini yanada murakkablashtirmoqda. Endi ular nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsiy rivojlanishga yo‘naltiruvchi murabbiy, psixolog, tarbiyachi sifatida ham maydonga chiqmoqda. Shu ma’noda, o‘qituvchi obrazini “hayot yo‘limdagi yulduz” sifatida talqin etish, ularning jamiyatdagi beqiyos o‘rnini chuqur anglashga yordam beradi.

Shunday qilib, ushbu maqolada ustoz shaxsining tarbiya va ta’lim jarayonidagi o‘rni, ularning ma’naviy-ma’rifiy vazifalari hamda bugungi kunda yoshlar hayotidagi yo‘lboshchilik ahamiyati turli adabiyotlar va falsafiy qarashlarga tayanib tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili: Ustoz va shogird o‘rtasidagi munosabatlar insoniyat tarixida eng qadimiy va doimiy qadriyatlardan biri sifatida shakllangan. Bu munosabat nafaqat bilim o‘rgatish jarayoni, balki insoniy kamolot, ma’naviy barkamollik va ijtimoiy ongning rivojlantirishning muhim omili sifatida e’tirof etilgan. Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ustoz shaxsining jamiyatdagi o‘rni ta’lim-tarbiya tizimi doirasidan tashqariga chiqib, milliy qadriyatlar, axloqiy me’yorlar va ijtimoiy hayotning asosiy markaziga aylangan.

Sharq mutafakkirlarining asarlarida ustozlik maqomi eng yuksak darajada ulug‘langan. Forobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida ustozni “ma’naviy kamolotga eltuvchi” shaxs sifatida talqin etadi (Forobiy, 1993). Bu qarashning dolzarbligi shundaki, ustoz

nafaqat ilmiy bilim beradi, balki insonni ezgulik sari yo'naltiradi. Navoiy esa o'z asarlarida ustozni "ilm yo'lida rahnamo" sifatida tasvirlab, ustoz-shogird munosabatini hayotiy zarurat, ijtimoiy mas'uliyat sifatida ko'rsatadi (Navoiy, 1983). Bunday yondashuvlar Sharq tafakkurida ustozlik qadriyatining nechog'li chuqur ildiz otganini ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda ham bu mavzu keng yoritilgan. Karimova (2017) ustozning rolini nafaqat bilim berish, balki shaxsiy rivojlanish va ma'naviy barkamollikka yo'naltirishda ko'radi. Sobirov (2019) esa ustozning tarbiyaviy faoliyatini milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish orqali talqin qiladi. Bu fikrlar mening shaxsiy kuzatuvlarim bilan hamohang: ustoz faqat kitobdan saboq beruvchi emas, balki hayotiy tajribasini ulashuvchi, o'zining shaxsiy namunasi bilan shogirdni hayotga tayyorlovchi insondir. Ko'pincha ustozning birgina samimiy so'zi yoki maslahatidan olingan saboq kitobdan o'rganilgan yuzlab nazariy bilimlardan ko'ra kuchliroq ta'sir qoldiradi. Xalqaro adabiyotlarda ham ustozlik mavzusi dolzarb hisoblanadi. Masalan, Hargreaves (2012) ustozni professional rivojlanishning asosiy omili sifatida ko'rsatadi. Ismoilova (2020) esa raqamli texnologiyalar rivojlangan davrda ham ustoz shaxsining bevosita ta'sirini hech bir virtual vosita to'liq almashtira olmasligini ta'kidlaydi. Bu men uchun ham muhim fikr: hozirgi yoshlar ko'plab bilimlarni internet orqali olishi mumkin, biroq insoniy munosabat, samimiyat va mehribonlikni faqat ustozdan his qilish mumkin.

Mustaqil O'zbekiston davrida ustozlikning ijtimoiy ahamiyati davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning *"Ustoz – xalqimizning eng ulug' va qadrli insoni"* degan so'zlari (Mirziyoyev, 2021) ustozning jamiyat hayotidagi o'rnini ifodalaydi. Bu fikr yosh avlodga faqat ilm berish emas, balki ularni yuksak ma'naviyatli, vatanparvar va tashabbuskor shaxs sifatida tarbiyalash zaruratini ham belgilaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida men shaxsiy hayotimda ham ustozlarning o'rnini haqida chuqurroq mulohaza qildim. Har bir ilmiy izlanishimda ustozlarimning maslahatlari, yo'l-yo'riqlari va amaliy tajribalaridan ilhom olaman. Ularning qo'llab-quvvatlashi meni nafaqat ilmiy faoliyatda, balki insoniy kamolot yo'lida ham oldinga yetaklaydi. Shu bois, adabiyotlarda keltirilgan nazariy qarashlar mening shaxsiy tajribamda ham tasdiqini topmoqda.

Ustoz-shogird munosabatlari qadimiy falsafiy va ma'naviy qarashlarga tayanib shakllangan bo'lsa-da, zamonaviy ta'lim tizimida ham o'zining dolzarbligini yo'qotmagan. Ustozning o'rnini shunchaki bilim berish jarayonidan iborat emas, balki shaxsni tarbiyalash, ma'naviyatini boyitish, jamiyatda faol o'rin egallashga tayyorlash kabi yuksak vazifalarni

ham qamrab oladi. Shu bois men uchun ustoz – bu hayot yo‘limdagi yulduz, doimiy yo‘l ko‘rsatuvchi va hayotiy ilhom manbaidir.

Muhokama: Ustoz shaxsining jamiyat va shogird hayotidagi o‘rni ko‘p asrlardan buyon ilm-fan va tarbiya sohalarida eng muhim omil sifatida baholangan. An’anaviy ta’lim-tarbiya jarayonida ustoz nafaqat bilim beruvchi, balki shogirdni ma’naviy-axloqiy jihatdan shakllantiruvchi tarbiyachi hisoblangan. Bugungi davrda ham ushbu qadriyat o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan bo‘lib, ustoz shaxsini shogird hayot yo‘lida yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi “yulduz” sifatida ko‘rish mumkin. Ustozning faoliyati shogirdlar uchun ikki asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: birinchidan, ilmiy bilimlarni yetkazish orqali kasbiy va intellektual salohiyatni oshiradi, ikkinchidan esa, shaxsiy fazilatlari va hayotiy tajribasi orqali ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni singdiradi. Masalan, mehribonlik, sabr-toqat, halollik, odillik kabi sifatlar ustoz shaxsida mujassam bo‘lib, shogird uchun bevosita amaliy hayot maktabi bo‘lib xizmat qiladi.

Biroq, zamonaviy davrda ustoz-shogird munosabatlarini rivojlantirishda bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, raqamli texnologiyalar va mustaqil bilim olish imkoniyatlari kengaygani sababli, yoshlarning ustozga bo‘lgan ehtiyoji ayrim hollarda kamayib bormoqda. Shuningdek, ustozlik mehnatining yetarlicha qadrlanmasligi, moddiy rag‘batning pastligi va ma’naviy qadriyatlarning zaiflashishi ustozlik martabasiga ta’sir ko‘rsatayotgan omillar sifatida ko‘rsatiladi. Shu bilan birga, ustozlik institutini rivojlantirishning o‘ziga xos afzalliklari ham mavjud. Ustozning shogird bilan bevosita muloqoti, shaxsiy ta’siri va o‘z hayotidan olib kelgan real misollar asosida beriladigan saboqlar kitoblardan yoki internet resurslaridan olinadigan bilimlardan tubdan farq qiladi. Zero, ustozning ruhiy-ma’naviy ta’siri shogirdni hayot yo‘lida to‘g‘ri yo‘nalishga boshlashda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

1-jadval: Ustozlikning afzalliklari, mavjud muammolari va amaliy ahamiyati

Asosiy jihatlar	Tavsif	Afzalliklari	Muammolari	Amaliy ahamiyati
Bilim beruvchi rol	Fan asoslarini o'rgatish, nazariy va amaliy bilimlarni singdirish	Ilmiy savodxonlikni oshiradi, shogirdni kasbiy faoliyatga tayyorlaydi	Ba'zan dars jarayonida zamonaviy metodlardan yetarlicha foydalanilmasligi	Kasbiy bilimlarni uzatish va malakali mutaxassis tayyorlash
Tarbiyaviy rol	Ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish	Shogirdlarda halollik, sabr, odob-axloqni rivojlantiradi	Jamiyatda ba'zan ma'naviy qadriyatlarga e'tiborning pasayishi	Shaxsiy fazilatlarni tarbiyalash orqali barkamol inson yetishtirish
Shaxsiy namuna	O'z hayoti va faoliyati orqali ibrat ko'rsatish	Shogirdni hayotiy qarorlarda to'g'ri yo'naltiradi	Ba'zan ustozning ijtimoiy mavqeining yetarli qadrlanmasligi	Shogirdlarga hayotiy tajriba berish va yo'l-yo'riq ko'rsatish
Ruhiy-ma'naviy qo'llab-quvvatlash	Shogirdning qiyinchiliklarni yengishida yordam berish	Shogirdni ruhlantiradi, o'ziga ishonchini oshiradi	Raqamli texnologiyalar davrida ustozga bo'lgan ehtiyojning kamayishi	Shogirdni hayot yo'lida motivatsiya bilan ta'minlash
Jamiyatdagi o'rni	Ta'lim va ma'rifat tizimidagi mavqei	Yosh avlodni voyaga yetkazishda asosiy kuch	Moddiy va ma'naviy rag'batning yetarli emasligi	Jamiyat taraqqiyotida ustozlik institutini mustahkamlash

Ustoz shaxsining jamiyat va shogird hayotidagi ahamiyati turli qirralardan baholanishi mumkin. Ustozning faoliyati bilim berish, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish va shaxsiy namuna

bo'lish kabi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, zamonaviy davrda ustozlik faoliyatida ma'lum muammolar ham mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish ustoz-shogird munosabatlarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Ustoz – shogird hayotida nafaqat bilim manbai, balki yo'l ko'rsatuvchi, hayotiy tajriba beruvchi va ma'naviy yulduzdir. Shu bois ustozlikning afzalliklarini mustahkamlash, mavjud muammolarni bartaraf etish va uning jamiyatdagi o'rnini yuksaltirish har birimizning burchimizdir.

Muhokamadan ko'rinib turibdiki, ustoz – bu inson hayotida yo'l ko'rsatuvchi, to'g'ri qarorlar qabul qilishda yordam beruvchi va maqsad sari yetaklovchi yulduzdir. Shuning uchun ustozlik martabasini jamiyatda yuksak qadrlash, yoshlarni ustozlarga hurmat ruhida tarbiyalash hamda ustoz-shogird munosabatlarini zamon talablari asosida rivojlantirish zaruriy shartlardan biridir.

Xulosa: Ustoz – hayot yo'limizdagi yulduz, shogird uchun bilim, ma'naviyat va tarbiya manbai sifatida eng muhim shaxsdir. Tahlil qilingan adabiyotlar va shaxsiy kuzatuvlarimiz shuni ko'rsatadiki, ustoz shaxsining shogirdning intellektual, axloqiy va ruhiy rivojlanishida tutgan roli beqiyosdir. Ustozning ilmiy-ma'rifiy faoliyati va insoniy fazilatlarini shogird qalbida chuqur iz qoldiradi, ularni nafaqat kasbiy faoliyatga, balki hayotiy qarorlar qabul qilishga ham tayyorlaydi.

Sharq falsafasi va milliy adabiyotlarda, xususan Forobiy, Navoiy va boshqa mutafakkirlarning asarlarida ustozlik qadriyatining ahamiyati alohida ta'kidlangan. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik tadqiqotlar ustozning shaxsiy ibrati, muloqot qobiliyati va samimiy qo'llab-quvvatlashi yosh avlod tarbiyasida o'rni beqiyos ekanini ko'rsatadi. Xalqaro tadqiqotlar ham ustozning professional rivojlanish, ijtimoiy faollik va shaxsiy salohiyatni shakllantirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Shogirdlar va ustozlar o'rtasidagi munosabatlar faqat akademik bilim almashish bilan cheklanmaydi, balki ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, ustoz shaxsini qadrlash va e'tibor bilan yondashish jamiyatning madaniy va ma'naviy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Bugungi kunda ham ustoz-shogird munosabatlarini mustahkamlash, pedagogik va ma'naviy qadriyatlarni yosh avlodga yetkazish zaruriy talab bo'lib qolmoqda.

Takliflar:

1. Ustozlarni qo'llab-quvvatlash – pedagoglarning ijtimoiy sharoitini yaxshilash, ularning malakasini oshirish, muntazam seminarlar va treninglar tashkil etish.

2. Mentorlik tizimini rivojlantirish – tajribali ustozlar bilan yosh o‘qituvchilarni birlashtiruvchi tizimlarni joriy etish, shogirdlarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta’minlash.

3. Jamiyatdagi obro‘ni oshirish – ustozlarning faoliyati va yutuqlarini OAV va ijtimoiy tarmoqlarda keng targ‘ib qilish, ularning mehnatini qadrlash.

4. Shaxsiy rivojlanish va ma’naviy yetuklik – shogirdlarni ustozdan olingan saboqlarni hayotiy qarorlar va kasbiy faoliyatda qo‘llashga rag‘batlantirish.

5. Rag‘batlantirish tizimi – ilg‘or pedagogik yondashuv va metodlarni joriy qilgan ustozlarni moddiy va ma’naviy jihatdan rag‘batlantirish.

6. Pedagogik innovatsiyalarni joriy etish – ustozlar uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv o‘quv metodlari bo‘yicha doimiy malaka oshirish dasturlarini tashkil etish.

Shu tariqa, ustoz shaxsining jamiyatdagi roli, shogird tarbiyasidagi o‘rni va ma’naviy merosi jamiyatning ma’naviy va intellektual rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ustozlarni qadrlash, ularning faoliyatini e’tirof etish va shogirdlar bilan munosabatlarni mustahkamlash orqali biz kelajak avlodni barkamol va ma’naviy yetuk insonlar sifatida tarbiyalay olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Forobiy A.N. “Fozil odamlar shahri”. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1993. – 57 b.

2. Navoiy A. “Mahbub ul-qulub”. – Toshkent: Fan, 1983. – 212 b.

3. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 364 b.

4. Plato. “Dialoglar”. – Moskva: Mysl, 1990. – 512 s.

5. Sokrat ta’limotidan iqtiboslar. – Moskva: Nauka, 1988. – 187 s.

6. Alisher Navoiy. “Lison ut-Tayr”. – Toshkent: Fan, 1960. – 212 b.

7. Karimova N. “Pedagogik va tarbiyaviy faoliyatda ustozning roli”. – Toshkent: O‘zbekiston pedagogika jurnali, 2017. – 48–56 b.

8. Sobirov D. “Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirishda ustozning tarbiyaviy ahamiyati”. – Samarkand: SamDU nashriyoti, 2019. – 102 b.

9. Hargreaves A. “Professional Development of Teachers in the 21st Century”. – London: Routledge, 2012. – 289 p.

10. Ismoilova L. "Digital Era and the Irreplaceable Role of Mentorship in Education". – Tashkent: Education Journal, 2020. – 34–42 p.
11. Dewey J. "Democracy and Education". – New York: Macmillan, 1916. – 473 p.
12. Slastenin V.A. "Pedagogical Theory: Teacher-Student Interaction". – Moscow: Prosveshcheniye, 2000. – 358 p.
13. Ahmad Yassaviy. "Risalat al-Hikmat". – Turkestan: Almaty Publishing, 1995. – 180 b.
14. Jaloliddin Rumi. "Masnaviy Ma'navi". – Istanbul: Kitab Publishing, 2001. – 256 p.
15. UNESCO. "Teacher and mentorship: global perspectives on education". – Paris: UNESCO, 2018. – 132 p.

